

Strategia de reglementare în domeniul gazelor naturale. Cazul României

■

Coralia Angelescu

Profesor universitar doctor

Aura-Gabriela Socol

Asistent universitar doctorand

Academia de Studii Economice București

Abstract. *This study provides a methodological analysis to evaluate the regulation strategy in Romanian natural gas sector. The market oriented reforms are not only associated with the gap between internal prices and world prices. In the same time, the market oriented reforms are mixed with the other forms of government intervention. The industry network theory provides a good pillar for maintaining natural monopoly in public utilities. The conclusions which are presented in this article offer a good theory for the activity of the National Authority of Regulation in Romanian natural gas sector.*

Key words: regulation strategy; network industry; public utilities; natural monopoly; SWOT analysis.

■

Atât în Uniunea Europeană, cât și în România se promovează o politică de liberalizare în domeniile producției și distribuției de gaze naturale și electricitate, telecomunicații, servicii poștale și transporturi. În legătură cu aceste activități, se utilizează conceptul de servicii publice (utilități publice) – activități economice de interes general, înființate de autoritățile publice și funcționând sub responsabilitatea acestora, chiar dacă gestionarea lor este delegată unui operator public sau privat, separat de funcția administrativă.

Conceptul de servicii publice se aplică întreprinderilor de rețea. Statul poate acorda drepturi speciale (dreptul de a exercita o anumită activitate economică unui singur operator) și drepturi exclusive (dreptul de a exercita o anumită activitate economică numai anumitor operatori).

Teoria economică a industriilor de rețea (teorie ce fundamentează din punct de vedere economic procesele de pe piața gazelor naturale) vizează caracteristici cu privire la: monopolul natural; obligația de serviciu universal și concurența; externalitățile de rețea.

În cazul industriei gazelor naturale din România, unde există „monopoluri naturale” și costuri nerecuperabile

ridicate, reglementarea efectuată de Autoritatea Națională de Reglementare în domeniul Gazelor Naturale (ANRGN) poate proteja simultan dreptul firmei de a funcționa (permițând investiții în capital și rețele cu o durată de viață ridicată) și dreptul consumatorului de a fi servit.

În industria gazului, costurile fixe ale realizării unei rețele sunt foarte ridicate. În general, acestea sunt nerecuperabile, astfel încât poate exista un „monopol natural”. În condiții de monopol natural, concurența nu este dorită (nefiind în interes public), iar monopolul este bun, în măsura în care poate fi păstrată X-eficiența.

În domeniul gazului, concurența în cadrul pieței este promovată în domeniile producerii și vânzării (distribuției) către clienții mari, dar rămân semnificative monopoluri naturale. Dublarea parțială a rețelei de gaze (respectiv conductă dedicată) poate fi eficientă doar pentru clienții mari. Dat fiind că presiunile pot fi modulate, în anumite limite fizice, posibilitatea concurenței între rețelele de gaz (dar, din nou, pentru clienții mari) devine practică datorită liberalizării. Această concurență ar putea avea două surse: în primul rând, producția de gaz (extracția și prelucrarea gazului brut) poate fi efectuată de mulți producători cu

contracte de alimentare pe termen lung cu extractorii zăcămintelor de gaze; în al doilea rând, furnizorii de la distanță (de exemplu, Gazprom din Siberia, prin conducte transeuropene; aprovizionări competitive cu gaz din Marea Britanie, Norvegia, Algeria).

Lucrarea de față analizează avantajele și dezavantajele existenței unei autorități de reglementare, nu „numai” a unei politici în domeniul concurenței. Pe baza efectuării unei analize SWOT a pieței gazelor naturale, considerăm că sunt necesare măsuri care să permită: dezvoltarea unui mediu concurențial în acele sectoare ale pieței gazului care nu reprezintă monopoluri naturale; reglementarea eficientă a activităților ce constituie monopoluri naturale; depășirea asimetriilor de informație dintre autoritatea de reglementare ANRGN și operatorii de pe piață.

Strategia de reglementare a ANRGN în industria gazului ar trebui să ducă la cel mai bun cadru concurențial pentru piața internă, încât aceasta să poată funcționa la cel mai înalt nivel de eficiență tehnică.

1. Despre teoria economică a industriilor de rețea

În Europa, industriile în rețea, anterior denumite „utilități publice”, au fost deținute aproape complet în proprietate publică înainte de 1980. Industria gazului natural deține o mare parte dintre caracteristicile industriilor de rețea, astfel încât o putem considera o astfel de industrie (Pelkmans, 2003).

În primul rând, în cursul anilor '80 și '90, din propria inițiativă, statele membre au privatizat multe întreprinderi de stat deseori după trecerea lor de la statutul de unitate din cadrul administrației publice la cel de întreprindere autentică, deși în proprietate publică.

În al doilea rând, din 1980, comisia CE a început să urmărească mai riguros aplicarea egalității dintre întreprinderile publice și cele private, începând cu ajutoarele de stat ascunse acordate întreprinderilor publice (acest lucru s-a realizat prin intermediul unei directive a comisiei privind transparența modificată de câteva ori și aprobată de Curtea CE în 1982).

Art. 86 din Tratatul CE se referă în principal la utilități sau piețe în rețea, acest lucru aducând în discuție aspecte economice și politice dificile. Acest articol permite statelor membre să acorde drepturi speciale sau exclusive, dar sub rezerva anumitor condiții. De exemplu, trebuie să existe un „obiectiv național legitim”, iar celelalte norme din tratat nu pot fi încălcate.

Art.86 alin. (2) cuprinde însă o derogare pentru întreprinderile care beneficiază de drepturi speciale și exclusive, în special firmele care prestează „servicii de interes economic general” (servicii publice). Aceste servicii publice pot necesita drepturi exclusive, dar acest lucru trebuie justificat în temeiul dreptului comunitar.

Întrucât serviciul universal, dar și alte obligații de servicii publice sunt definite la nivelul statului membru,

drepturile exclusive sunt definite, de asemenea, la nivel național sau regional.

Serviciul universal se referă la un set definit de servicii, pus la dispoziția tuturor clienților, în întreaga țară, la un tarif accesibil, uneori chiar la același preț în întreaga țară (dar acest lucru trebuie să implice existența unor subvenții încrucișate între părțile mai ieftine și cele mai scumpe ale rețelei).

Vom analiza pe scurt unele caracteristici economice ale industriilor în rețea: monopolul natural, combinația adecvată de obligație de serviciu universal și concurență, precum și externalitățile de rețea. În plus, vor fi discutate două chestiuni esențiale de politică economică: avantajele existenței unei autorități de reglementare, precum și cerințele de reglementare necesare pentru depășirea asimetriilor de informație dintre autoritatea de reglementare și firmele existente (sau actorii dominanți).

Toate industriile în rețea conectează furnizarea de bunuri sau servicii din amonte cu clienții din aval, prin intermediul rețelelor. Costurile fixe ale realizării unei rețele sunt foarte ridicate. În general, acestea sunt nerecuperabile, astfel încât poate exista un monopol natural. A insista în favoarea concurenței în cazul unui monopol natural nu este în interesul public. Chiar și astăzi, după decenii de liberalizare, se consideră că monopolul natural se aplică în cazul rețelelor feroviare interregionale, gazului sau transportului de electricitate prin rețelele de înaltă tensiune.

O a doua caracteristică economică a rețelelor pe care o vom analiza în continuare se referă la obligațiile de serviciu universal (OSU). „Tarifele accesibile” pentru consumatori sunt esențiale, uneori existând chiar aceleași tarife, indiferent de localitate. Acest lucru se poate realiza prin reglementarea industriilor în rețea.

O a treia caracteristică economică a rețelelor se găsește în externalitățile de rețea. Externalitățile determină apariția unei diferențe între costurile private și costurile sociale, ori beneficiile private și beneficiile sociale ale deciziilor individuale, reflectând o performanță suboptimală a unei piețe. În rețele, externalitățile sunt puternice, deoarece toți abonații sunt conectați la cea mai mare parte sau chiar la întreaga rețea. Astfel, un potențial abonat va tinde să se alăture unei rețele, în funcție de o combinație dintre calitate și preț. Mai ales în cazul celor nou-veniți, sau în cazul unor piețe complet noi, abonatul potențial va lua decizia în funcție de calitatea percepută și de prețurile anticipate. Acest lucru are anumite implicații pentru politica publică.

2. Specificitatea activităților din domeniul gazelor naturale și implicațiile asupra mediului concurențial

În primul rând, pentru a avea succes *concurența de rețea*, sunt esențiale efectele de reputație și de credibilitate, precum și stabilirea unui preț de intrare. De multe ori, calitatea efectivă a unei rețele noi depinde de calitatea așteptată, prin intermediul unui efect de dimensiune; la

rândul său, efectul de dimensiune depinde de investițiile anterioare în tehnologie și infrastructură, sau de credibilitatea anunțării acestora, precum și de prețul de intrare, mult mai mult decât de tarifele efective ale serviciilor. Dacă o firmă existentă oferă prea puțin și este lentă, se oferă o marjă mare pentru concurența de rețea.

În al doilea rând, pentru concurența pe rețele, *externalitățile de rețea funcționează ca interdependențe pozitive sau negative ale membrilor unui club*. Este dificil de spus dacă și în ce măsură un monopol sau câteva oligopoluri ar trebui reglementate în ceea ce privește investițiile în calitate și capacitate, pentru a minimiza externalitățile de rețea negative și, dacă este acceptată reglementarea, dacă aceasta ar trebui să fie la nivel UE, la nivel național sau la ambele niveluri.

Politica în domeniul concurenței ar putea fi o alternativă inferioară combinației de reglementare și supraveghere. Uneori politica în domeniul concurenței a fost adaptată astfel încât să poată răspunde într-un mod similar cu cel al unei autorități de reglementare. Un exemplu îl reprezintă Liniile Directoare ale Comisiei pentru comportamentul anticoncurențial prin preț sau în alt mod, cu competența unor decizii intermediare în decurs de câteva săptămâni. Garanția reglementării și supravegherii este o condiție preliminară pentru asigurarea intrării noilor veniți.

O problemă importantă a relației dintre monopolurile reglementate și autoritatea de reglementare (în domeniul gazelor naturale din România – ANRGN – Autoritatea Națională de Reglementare în domeniul Gazelor Naturale) este *asimetria informațională*. În primul rând, dacă firmele existente păstrează activități monopolizate, dar trebuie să concureze în ceea ce privește producția și distribuția, este esențial ca firma dominantă să nu poată subvenționa încrucișat activitățile concurențiale din veniturile segmentului de monopol. Împiedicarea acestui lucru necesită o cât mai deplină separare posibilă. În al doilea rând, deoarece interconectarea dintre rețele este atât de importantă, la fel ca și accesul la rețele, este foarte important să se reglementeze principiile de bază ale interconectării.

În afară de aceasta există o problemă de preț (prețul de cost plus o marjă rezonabilă a accesului la rețea sau al interconectării?). Autoritatea de reglementare ANRGN trebuie să aibă informații complete referitoare la contabilitatea costurilor firmei dominante. Astfel, chiar metoda de calculare a prețului de cost poate fi prescrisă de autoritatea de reglementare pentru a preveni abuzul de poziție dominantă.

3. Costuri și beneficii ale liberalizării și privatizării în domeniul gazelor naturale

Trecerea de la economia planificată la economia de piață presupune liberalizarea prețurilor și a piețelor. În România, liberalizarea prețurilor a fost asociată doar cu

creșterea lor. În 2005, multe din prețurile administrate sunt prețurile serviciilor de utilitate publică. Importanța strategică a acestor servicii, reducerea „apăsării sărăciei”, protecția socială etc. au fost invocate de nenumărate ori drept cauze ale subvenționării serviciilor publice. Astfel, prețurile administrate la utilitățile publice s-au situat în perioada 1989-2005 sub costurile de producție.

Din punct de vedere economic, este necesară liberalizarea piețelor și deschiderea către concurență în domeniul gazelor naturale, obținându-se astfel o creștere a eficienței (rentabilității) acestui sector, un comportament rațional de consum și o creștere a surplusului de bunăstare în societate.

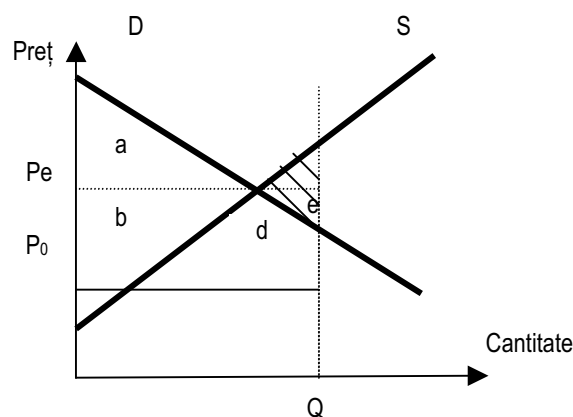

Figura 1. Efectul liberalizării prețurilor în domeniul gazelor naturale în România

Precizare: prețul subvenționat P_0 (mai mic decât costurile de producție) este raportat la prețul intern de echilibru P_e . Subvenția se acordă pentru cantitatea Q .

Elemente	T_0	T_1	Variația
Preț	P_0	P_e	Crește
Ofertă	S_0	S_0	Constant
Cerere	D_0	D_0	Constant

Efectul asupra bunăstării atunci când prețurile sunt mai mici decât costurile (P_0 mai mic decât costul de producție):

- surplusul consumatorilor: $\Delta C = -b-d$
- surplusul producătorilor: $\Delta PR = +(b+d+e)$
- bugetul de stat: $\Delta B = 0$

Bunăstarea globală: $\Delta W = +e$

Explicație: câștigul $+e$ se datorează creșterii eficienței prin alocarea eficientă a resurselor.

Se observă că măsura scade bunăstarea consumatorilor, crește bunăstarea producătorilor, iar pe ansamblu crește bunăstarea la nivelul societății.

Din punct de vedere practic, în ultimii ani au avut loc creșteri controlate ale prețului serviciilor de utilitate

publică. Din diverse motivații – sectorul casnic din România deține o cotă mare de consum de energie (42% în 2000); îngrijorarea cu privire la impactul inflaționist al creșterii prețurilor etc. – creșterea prețurilor la gazele naturale nu s-a dovedit un proces facil pentru autorități.

Efectele creșterii prețului gazelor naturale în România sunt diferite pentru *consumatori, producători și stat*.

Consumatorii suportă mai mult sau mai puțin din povara creșterii prețurilor la gazele naturale în funcție de elasticitatea cererii în funcție de preț; câștigă prin faptul că nu vor mai plăti risipa – producătorii vor avea mai mulți bani pentru investiții – și pot pierde pe termen scurt, dar și câștiga pe termen lung, ca urmare a creșterii/reducerii indicelui general al prețurilor.

În România, subvenționarea prețurilor la gazele naturale este considerată în mod greșit un mijloc de protecție socială. Spunem asta deoarece prețurile mici sunt un „beneficiu” atât pentru cei bogați, cât și pentru cei săraci. În condițiile liberalizării prețurilor (o creștere până la cel puțin nivelul costurilor de producție), eficiența ar crește, bugetul ar fi detensionat, producătorii ar putea face mai multe investiții. Trebuie să cadă în sarcina politicii sociale conceperea unor măsuri de acompaniere a creșterii prețurilor la utilități: tarife mai mici pentru categoriile defavorizate, indexarea salariilor, compensarea veniturilor etc.

Producătorii vor avea venituri mai mari, vor face investiții pentru modernizarea capacităților de producție și distribuție de gaze naturale, vor putea pe termen mediu să efectueze și reduceri de prețuri.

Statul va câștiga prin reducerea subvențiilor acordate către aceste sectoare, creșterea ratei de colectare a veniturilor la buget și reducerea arrieratelor.

4. O analiză SWOT a pieței gazelor naturale din România

Încă de la începutul anilor '90, autoritățile române au inițiat procesul de reformă a economiei, orientat pe trei direcții principale: liberalizarea comerțului exterior și a prețurilor, privatizarea întreprinderilor de stat și dezvoltarea sectorului financiar-bancar.

În conformitate cu Hotărârea Guvernului nr. 334/2000, SNGN ROMGAZ SA a fost divizată în 5 societăți comerciale independente, cu capital de stat: SC DISTRIGAZ SUD SA București – având ca obiect de activitate furnizarea și distribuția de gaze naturale, DISTRIGAZ NORD SA Târgu-Mureș – având ca obiect de activitate furnizarea și distribuția de gaze naturale, SC EXPROGAZ SA Mediaș – având ca obiect de activitate producția și înmagazinarea subterană a gazelor naturale, SC DEPOGAZ SA Ploiești – având ca obiect de activitate înmagazinarea subterană a gazelor naturale și SNTGN TRANSGAZ SA Mediaș – având ca obiect de activitate transportul și tranzitul gazelor naturale pe teritoriul României.

Prin Ordinul MIR 85/02.04.2001, în vederea asigurării unui cadru organizat privind alocarea în regim echitabil și nediscriminatoriu a gazelor naturale din intern și din import, a fost înființat *Operatorul de Piață*, organizat în cadrul Dispeceratului Național de Gaze Naturale București, din Structura Societății Naționale de Transport Gaze Naturale TRANSGAZ SA Mediaș. Astfel, actualul *Operator de Piață*:

- stabilește lunar cotele procentuale cantitative ale amestecului de gaze naturale din producția internă și necesarul de import pentru toți furnizorii/distribuitorii de gaze licențiați în condițiile HG nr. 784/2000, republicată, precum și pentru consumatorii eligibili;
- monitorizează zilnic achizițiile/consumurile de gaze intern/import;
- întocmește lunar raportul privind achizițiile de gaze naturale din producția internă și din import de către fiecare operator de pe piața de gaze din România și de către fiecare consumator eligibil, transmițându-le acestora dozajul import/total consum, în vederea efectuării facturării gazelor.

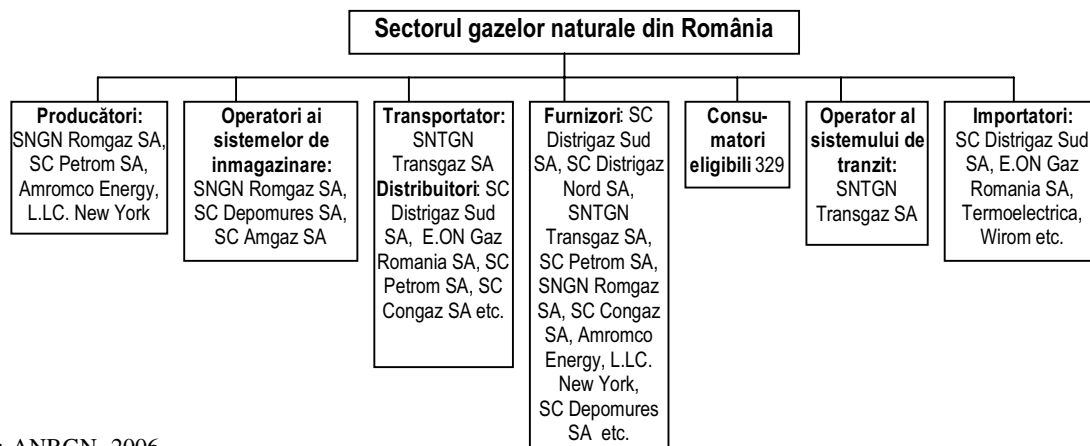
În luna mai 2006, prin Ordinul comun nr. 102136/530/97 emis de MEC/ANRGN/ANRM, vizând valorificarea cantităților de gaze naturale pe piața internă și măsuri pentru întărirea disciplinei în sectorul gazelor naturale, au fost revizuite și abrogate mai multe acte legislative emise anterior. Astfel:

- până la liberalizarea completă a pieței interne a gazelor naturale și realizarea convergenței prețului producției interne cu prețul gazelor naturale din import, pentru asigurarea accesului nediscriminatoriu al tuturor consumatorilor la sursele de gaze naturale din producția internă furnizarea gazelor naturale la consumator se realizează în amestec, constituit din cantități de gaze naturale din producția internă curentă/înmagazinare, de gaze noi și de gaze din import curent/înmagazinare;
- structura amestecului de gaze naturale se determină lunar de Operatorul de Piață organizat în cadrul Dispeceratului Național de Gaze Naturale din structura Societății Naționale de Transport Gaze Naturale TRANSGAZ SA Mediaș, în condițiile acoperirii integrale și echilibrate a cererii pieței interne. Operatorul de Piață are obligația de a urmări respectarea structurii amestecului de gaze naturale avizat conform prevederilor prezentului ordin, de către toți operatorii licențiați și consumatorii eligibili din sectorul gazelor naturale;
- structura amestecului de gaze este afișată pe pagina de internet a autorității de reglementare în domeniul gazelor naturale;
- ponderea cantităților de gaze naturale din producția internă curentă, de gaze noi și de gaze din import în amestecul de gaze naturale va fi aceeași pentru toți consumatorii;

- pentru consumatorul captiv, obligația respectării structurii amestecului de gaze naturale revine furnizorului care desfășoară activitatea de furnizare reglementată;
- pentru consumatorul eligibil, obligația respectării structurii amestecului de gaze naturale revine furnizorului dacă acesta asigură întregul necesar de consum al consumatorului, respectiv consumatorului eligibil în cazul în care acesta își asigură necesarul de consum din achiziții de la mai mulți furnizori.

Prin HG nr. 1283/2003, guvernul a aprobat strategia de privatizare a celor două societăți de distribuție a gazelor naturale cu capital de stat (SC Distrigaz Sud SA București și SC Distrigaz Nord SA Târgu-Mureș).

În ultimii ani, România s-a aflat în plin proces de reorganizare și restructurare a sectorului energetic, adoptând principiile economiei de piață. Cadrul legislativ a fost îmbunătățit și au fost înființate autorități de reglementare în vederea creșterii competitivității și atragerii investitorilor străini.

Sursa: ANRGN, 2006.

Figura 2. Piața gazelor naturale din România

Pentru a putea caracteriza piața gazelor naturale este necesară efectuarea unei analize SWOT a acesteia, în care să fie identificate punctele tari, punctele slabe, oportunitățile și amenințările cu care se confruntă acest sector.

Matricea SWOT a industriei gazelor naturale din România

Puncte tari	Puncte slabe
<ul style="list-style-type: none"> - România are o tradiție îndelungată în industria energetică, beneficiind de expertiză în industria de gaze naturale; - România dispune de rezerve semnificative de gaze naturale; - Liberalizarea aproape completă a sectorului gazelor naturale, înaintea altor țări membre UE; - Personalul din sectorul gazelor naturale este bine pregătit profesional, cu un grad scăzut de fluctuație către alte sectoare; - Infrastructură complexă și diversificată: rețea națională de transport de gaze naturale; - Existența unui cadru instituțional și legislativ adaptat la principiile pieței interne din Uniunea Europeană; - România nu are probleme cu respectarea angajamentelor Protocolului de la Kyoto; - Interconectarea sistemelor de transport al gazelor naturale cu sistemele similare ale țărilor vecine. 	<ul style="list-style-type: none"> - O serie de instalații de producere, transport și distribuție a energiei parțial învechite și depășite tehnologic, ce nu respectă cerințele de mediu; - O dependență crescândă de importul de hidrocarburi, în sectorul gazelor naturale, depinzând pentru moment de un singur furnizor; - Pierderi mari în rețelele de transport și distribuție de gaze naturale; - Eficiență energetică redusă pe lanțul producție-transport-distribuție-consumator final; - Performanțe sub potențial ale companiilor de gaze naturale cu capital de stat; - Existența unor distorsionări de prețuri la consumatorii finali; - Capacitate redusă de cercetare-dezvoltare-diseminare în sectorul gazelor naturale.
Oportunități	Amenințări
<ul style="list-style-type: none"> - România are o poziție geografică favorabilă pentru a participa activ la dezvoltarea proiectelor de magistrale pan-europene de gaze naturale; - Existența piețelor fizice și financiare de energie, precum și acces la piețe regionale de energie electrică și gaze naturale cu oportunități de realizare a serviciilor de sistem; - Climat investițional atractiv atât pentru investitorii străini, cât și autohtoni, inclusiv în procesul de privatizare a diferitelor companii; - Creșterea încrederii în funcționarea pieței de capital din România, deschizându-se posibilitatea listării cu succes la Bursă a companiilor de gaze naturale; - Liberalizarea integrală a piețelor de energie și gaze naturale în anul 2007; - Noi surse de finanțare a investițiilor prin accesarea fondurilor structurale; - Tehnologiile gazului natural se potrivesc foarte bine cu cele pentru dezvoltarea resurselor regenerabile; - Arderea gazului natural în centrale are potențialul de a reduce emisiile de dioxid de carbon; - Utilizarea gazului în cogenerare va dubla producția de energie electrică produsă pe bază de gaz în UE. 	<ul style="list-style-type: none"> - Implementarea destul de lentă a legislației europene, dominată în sectorul gazului natural de directive; - Rezervele exploatabile de gaze naturale sunt limitate, în condițiile în care nu au fost descoperite noi zăcăminte importante; - Riscul ca liberalizarea pieței gazelor naturale să se realizeze numai la nivel național; - Limitarea acțiunii de reglementare de către prevederile politicii sociale; - Volatilitatea prețurilor la gaze naturale pe piețele internaționale; - Ca urmare a tendințelor de concentrare în industria energetică, există posibilitatea apariției unor efecte negative asupra concurenței în sectorul energetic la nivel european; - Existența unor arierate la nivelul unor companii din sector și a sistemului de compensare financiară între agenții economici pe piața energiei; - Ponderea ridicată a populației ce prezintă un grad de vulnerabilitate ridicat la prețurile ale energiei apropiate de nivelul mediu european; - Lipsa de instrumente fiscale pentru susținerea programelor de investiții în eficiența energetică, utilizarea resurselor regenerabile și dezvoltarea serviciilor energetice.

Piața gazelor naturale din România este formată din:
 a) *segmentul concurențial*, care cuprinde comercializarea gazelor naturale între furnizori și între furnizori și consumatorii eligibili. În segmentul concurențial prețurile se formează liber, pe baza cererii și ofertei;

b) *segmentul reglementat*, care cuprinde activitățile cu caracter de monopol natural și furnizarea la preț reglementat și în baza contractelor-cadru. În segmentul reglementat al pieței, sistemele de prețuri și tarife se stabilesc de ANRGN pe baza metodologiilor proprii.

Activitățile aferente segmentului reglementat cuprind: furnizarea gazelor naturale la preț reglementat și în baza contractelor-cadru către consumatori, administrarea contractelor comerciale și de echilibrare contractuală a pieței interne, transportul gazelor naturale, înmagazinarea subterană a gazelor naturale, distribuția gazelor naturale, tranzitul gazelor naturale – cu excepția tranzitului desfășurat prin conducte magistrale dedicate (tranzitul prin conductele magistrale dedicate se supune regimului stabilit prin acordurile internaționale în baza cărora acestea au fost realizate). În vederea asigurării unui cadru organizat privind alocarea în regim echitabil și nediscriminatoriu a gazelor naturale din producția internă și din import a fost înființat și funcționează Operatorul de Piață, organizat în cadrul Dispeceratului Național de Gaze Naturale București, din structura Transgaz SA Mediaș.

Pe baza datelor privind achizițiile-livrările de gaze naturale transmise către ANRGN de către operatorii licențiați din sector, putem efectua analiza pieței de gaze naturale din România. Astfel, în anul 2005, din totalul consumului de 17,6 miliarde m³, producția internă de gaze naturale a reprezentat aproximativ 12,4 miliarde m³, iar diferența a fost importată din Federația Rusă. Sursele interne de gaze naturale vechi (Romgaz și Petrom) au asigurat 60,4% din cantitatea realizată în 2005, importurile au contribuit cu 29,2% la necesarul de gaze naturale, iar producția de gaze noi a adus contribuție de ofertă de 10,4%.

Toată cantitatea de gaze naturale, din producția internă și din import, a fost destinată pieței interne. La sfârșitul anului 2005, numărul total de consumatori era de 2,41 milioane (Tabelul 1).

Situația consumatorilor de gaze naturale pe categorii

Tabelul 1

Categoriile consumatori	Cantitate (mii mc)	Cota (%)
Consumatori rezidențiali	2.139.965,17	22,472
Consumatori captivi supuși procedurii de raportare conform Ord. ANRGN nr. 538/2000	1.607.195, 511	16,877
Consumatori din industria chimică	71.520, 606	0,751
Consumatori din sectorul producerii de energie electrică	14.034,626	0,147
Consumatori eligibili	4.344.442,878	45,622
<i>Total</i>	<i>8.177.158,798</i>	<i>85,869</i>
Consum tehnologic	794.230,160	8,340
Consum propriu	1,534	0,000
Sucursale Petrom	551.397,002	5,790
<i>Total consum</i>	<i>9.522.787,494</i>	<i>100,000</i>

Sursa: www.anrgn.ro, 2006.

Prețul final reglementat este calculat de Autoritatea Națională de Reglementare în domeniul Gazelor Naturale,

pe baza unui cost de achiziție a gazelor naturale, format ca medie ponderată între prețurile gazelor naturale din producția internă și din import. Fundamentarea prețurilor și tarifelor reglementate are la baza recunoașterea costurilor justificate de operatorii de distribuție a gazelor naturale. Astfel, prețurile finale reglementate la care se realizează furnizarea gazelor naturale acoperă toate costurile efectuate pentru asigurarea cu gaze naturale a consumatorului final.

În anul 2005, față de 2004, prețul final al gazelor naturale a crescut, în medie, cu 35% pentru toate categoriile de consumatori, fapt pentru care a fost introdus sistemul ajutoarelor sociale pentru categoriile defavorizate ale populației care utilizează gaze naturale pentru încălzire. În România prețul gazelor naturale la consumatorii casnici și industriali are valori relativ reduse comparativ cu cel din alte țări europene. De fapt, creșterea prețului s-a datorat în mare parte evoluției puternic crescătoare a prețului gazelor naturale de import.

În ceea ce privește distribuția gazelor naturale, analiza pe baza cotelor de piață indică existența unei structuri de tip oligopol, în condițiile în care două firme dețin 90% din cota de piață (Romgaz 49,11% și Petrom 41%).

Cotele de piață ale furnizorilor de gaze naturale în România (angro)

Tabelul 2

Furnizor angro	Cantitate (mii mc)	%
Romgaz	3.959.199,983	49,112
Amroco Energy	220.964,967	2,741
Amgaz	171.779,685	2,131
Petrom Gas	142.895,456	1,773
Wirom	44.535,656	0,552
Petrom	3.331.938,989	41,331
Transgaz	49.201,484	0,610
Wintershall Kassel, Mediaș	31.099,250	0,386
Izochem	0,000	0,000
Egl Power	0,000	0,000
Wise România S.R.L	110.038,910	1,365
<i>Total</i>	<i>8.061.654,380</i>	<i>100,000</i>

Sursa: www.anrgn.ro, 2006.

Pentru a analiza gradul de concentrare pe piața gazului natural folosim metoda cotelor de piață în vederea determinării unui indicator sintetic – *Indicele Herfindahl-Hirschman (IHH)*, prin luarea în calcul a numărului total de concurenți și cota de piață (de producție) a fiecăruia, utilizând formula:

$$\text{Indicele Herfindahl-Hirschman} = \sum_{i=1}^n S_i^2,$$

în care:

S_i reprezintă cota de piață (de producție) a fiecăreia dintre cele „n” firme concurente.

Indicele Herfindahl-Hirschman se determină ca sumă a pătratelor cotelor de piață ale tuturor concurenților din piața relevantă (industria a cărei piață relevantă se determină).

O piață este cu atât mai competitivă cu cât IHH are valoarea mai redusă (fiecare firmă are o capacitate redusă de a o influența prin preț, cantitate, mod de comercializare). Teoretic, competitivitatea este nulă în condiții de monopol pur și maximă când fiecare firmă are o putere nulă de a influența piața, IHH având valoarea zero (sau aproape). În condiții de monopol absolut (pur) IHH = 1.

Din perspectiva gradului de concentrare, piețele pot fi:

- atomizate: IHH tinde spre zero;
- mediu concentrate cu IHH sub 0,15;
- concentrate (între 0,15 și 0,8);
- foarte concentrate (între 0,8 și 1).

În industria gazelor naturale din România (vânzări angro), Indicele Herfindahl – Hirschman are valoarea 0,41409.

$$\begin{aligned} \text{Indicele Herfindahl – Hirschman} &= \sum_{i=1}^n S_i^2 = \\ &= (0,491)^2 + (0,027)^2 + (0,021)^2 + (0,017)^2 + (0,005)^2 + \\ &+ (0,413)^2 + (0,006)^2 + (0,003)^2 + (0,013)^2 = 0,41409 \end{aligned}$$

Valoarea indicelui Herfindahl – Hirschman arată un grad ridicat de concentrare a pieței gazului natural în România, din punctul de vedere al producției și distribuției. Astfel, recomandăm liberalizarea mai ridicată a pieței gazelor naturale din România.

5. Modalități de îmbunătățire a mediului concurențial în industria gazelor naturale din România

Se pot identifica patru probleme potențiale rezultând din concurența imperfectă generată de situația de duopol existentă pe piața gazelor naturale din România: restricționarea producției; ineficiențe manageriale; stimulente reduse privind progresul tehnologic; cheltuieli inutile cu căutarea de rentă. De vreme ce pentru un monopol natural costurile medii sunt descrescătoare în raport cu cererea pieței, o firmă puternică poate să vândă mai ieftin decât rivalii săi. În momentul în care costul marginal pentru un monopol natural se află sub valoarea costului mediu, o încercare a celor ce reglementează – în speță, ANRGN – de a cere să se egaleze costul marginal (ca în cazul concurenței perfecte) va forța firma de monopol să aibă pierderi. Având proprietatea asupra unui monopol natural, guvernul fixează direct prețul și cantitatea. De asemenea, el se expune presiunilor politice și ineficiențelor potențiale ale măsurilor guvernamentale.

În unele cazuri, concurența poate fi la fel de efectivă ca și proprietatea publică sau reglementarea guvernului privind păstrarea unor prețuri mici.

Politica antitrust se ocupă cu promovarea concurenței, pentru a face dificilă dominația unei firme pe piață și cu restricționarea practicilor care intervin în concurență.

Sub semnificația „regulii motivației”, companiile ar putea să caute să se apere de acuzațiile de comportament anticoncurențial afirmând că acest comportament duce, de asemenea, la o mai mare eficiență. În astfel de cazuri, tribunalele trebuie să decidă deseori dacă beneficiile eficienței potențiale ale practicilor restrictive sunt mai mari decât potențialul efectelor anticompetitive.

Am putea considera structura concurențială de pe piața gazelor naturale din România (de tip duopol natural) ca fiind una eficientă? Un răspuns pozitiv ar putea fi dat ținând cont de situația monopolului natural, în care costul de producție poate fi mai mic dacă există o singură firmă în industrie. De exemplu, în figura 3 costul mediu descrește,

în timp ce costul marginal rămâne constant (descrește pentru cele mai relevante niveluri ale producției).

Acesta este un caz în care există costuri fixe foarte mari. Monopolul natural constituie o problemă politică dificilă. La fel ca orice altă firmă, un monopol natural va produce la nivelul la care venitul marginal este egal cu costul marginal, ca în figura 3. La acest nivel se va cere un preț p_m , care este mai mare decât costul marginal în acel punct. În felul acesta se va produce mai ieftin și se va cere un preț mai mare decât s-ar cere în cazul în care prețul ar fi fost egal cu costul marginal, acesta fiind cazul de concurență perfectă (producția Q_c și prețul p_c în figură). Totuși, producția existentă pe o piață perfectă nu poate fi atinsă în acest caz din moment ce ea va forța monopolul natural să producă sub nivelul costului mediu înregistrând pierderi.

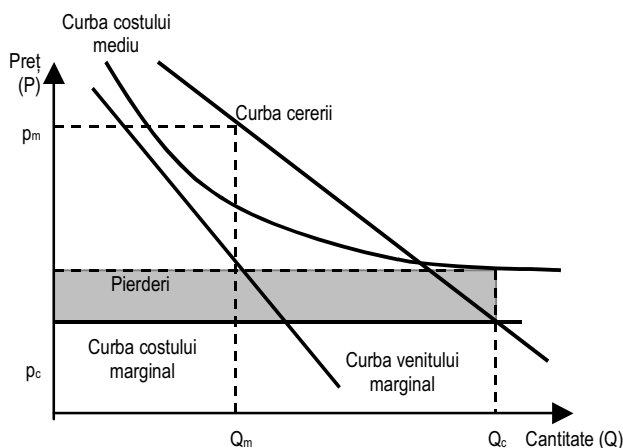

Figura 3. O problemă privind reglementarea monopolului natural

Dar, în cazul monopolului natural, adevărata natură a scăderii costului unei tehnologii împiedică concurența perfectă. Bineînțeles, considerăm că aceasta s-ar putea întâmpla dacă prețul este egal cu costul marginal. În cazul monopolului natural, costurile medii sunt descrescătoare și costurile marginale sunt mai mici decât costurile medii. Din acest motiv, dacă prețul era egal cu costul marginal, ar fi putut fi mai scăzut decât costurile medii și firma ar putea pierde bani. Profitul ar fi negativ, așa cum s-a arătat în figură prin partea hașurată. Dacă guvernul dorește ca monopolul natural să producă în punctul în care costul marginal este egal cu profitul, ar trebui să subvenționeze firma pentru acoperirea pierderilor. Taxele crescute vor genera resurse pentru subvenții, care incumbă costuri economice. Mai mult, guvernului îi poate fi dificil să stabilească mărimea acestor subvenții în timp. Managerii și salariații, în astfel de firme, au găsit, în acest mod, o cale prin care pot exagera estimările privind salariile lor ridicate și ale altor costuri care sunt necesare pentru a realiza producția cerută.

În România tendința este de a lăsa monopolurile naturale în sectorul privat, dar statul le reglementează, prin intermediul ANRGN.

Scopul reglementării este acela de a păstra prețurile la un nivel cât mai scăzut posibil, comparativ cu nevoia monopolului (sau firmelor care constituie structura de duopol, pe piața României) de a obține un venit adecvat

investiției sale. Cu alte cuvinte, el încearcă să păstreze prețul egal cu costurile medii – unde costurile medii includ un „venit normal” pentru ceea ce a investit. Dacă cei ce reglementează au succes, monopolul natural nu va obține profit de monopol. O astfel de reglare a producției și prețului este ilustrată în figura 4 ca fiind Q_r și p_r .

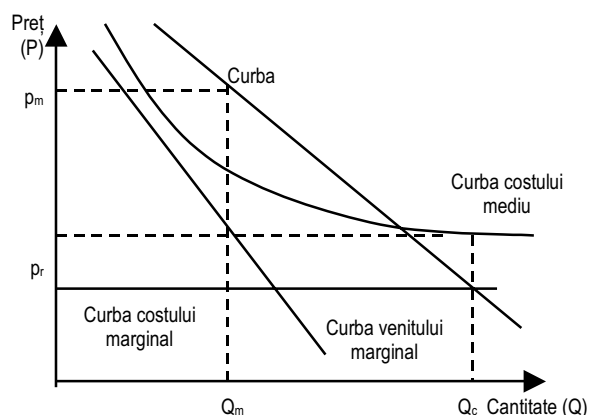

Figura 4. Reglementarea monopolului natural

ANRGN va trebui să reglementeze căutând adesea acel punct pe curba cererii pieței în care firmele furnizează cea mai ridicată cantitate la cel mai scăzut preț la care firma (sau firmele ce formează duopolul) își acoperă costurile. Acest punct este corespunzător cantității Q_r și prețului p_r , unde curba cererii intersectează curba costului mediu.

6. Concluzii

ANRGN poate soluționa problemele dificile legate de monopolul natural din domeniul gazelor prin încurajarea competiției, fie ea și imperfectă. Când încurajarea concurenței nu dă rezultate, uneori guvernul forțează concurența prin politici antitrust.

Bibliografie

- Angelescu, C. (coord.) (2005). *Economie*, Ediția a șaptea, Editura Economică, București
- Angelescu, C., Socol, C. (2005). *Politici economice*, Editura Economică, București
- Arndt, S., „On discriminatory versus non-preferential tariff policies”, *Economic Journal*, vol.78, 1968
- Baldwin, R., Cave, M. (1999). *Understanding regulation*, Oxford University Press, Oxford
- Dinu, M., Socol, C., Marinaș, M. (2004). *Economie europeană*, Editura Economică, București
- Dinu, M., Socol, C., Niculescu, A. (2005). *Economia României. O viziune asupra tranziției postcomuniste*, Editura Economică, București
- Galli, G., Pelkmans, J. (editori) (2000). *Regulatory reform and competitiveness in Europe*, vol. 2, Editura Elgar, Cheltenham
- Institutul European din România, *Despre politica de energie a Uniunii Europene*, seria Micromonografii – Politici Europene, www.ier.ro, București, 2003

Reglementarea eficientă în domeniul gazelor naturale – realizată de ANRGN, însoțită de mărirea gradului de deschidere a pieței, va conduce la apariția unui mediu concurențial adecvat și la îmbunătățirea standardelor oferite de acest serviciu public. Mecanismul de stabilire a prețului final la consumatorii captivi de tip „coș de gaze” introduce distorsiuni pe piață, favorizând practicile discriminatorii. Metoda de calcul al prețului de tipul „cost-plus” stimulează ineficiența – aceeași marjă de profit calculată la niște costuri mai mari determină profituri mai mari.

ANRGN trebuie să adopte o serie de măsuri prioritare, printre care:

- eliminarea definitivă a subvențiilor încrucișate, prin diminuarea costului serviciilor de distribuție pentru consumatorii casnici.
- tarifele de acces la rețea vor trebui să asigure terțelor părți flexibilitatea necesară pentru a-și schimba sursele de gaz sau clienții de bază, fără a antrena costuri suplimentare.
- este necesară evitarea concentrării producției și a importului în mâinile a 1-2 companii, care îi împiedică pe „noi intrați” să cumpere gaz pe piețele cu ridicata, în condiții rezonabile.
- ANRGN trebuie să realizeze o separare clară a întreprinderilor, care să nu permită camuflarea unor structuri tarifare posibil discriminatorii sau să conducă la eventuale subvenții încrucișate.
- O creștere substanțială a capacităților de înmagazinare subterană până la un volum de minimum 6 miliarde mc/ciclu (care poate fi operat de mai mulți operatori) ar putea asigura, în următorii ani, o mai mare securitate a ofertei, ar elimina dependența de o sursă externă unică de aprovizionare, un mai bun echilibru al raportului cerere-ofertă și va conferi României un rol important în comerțul cu gaz natural în sud-estul Europei.

- Ministerul Economiei și Comerțului, *Politica energetică a României în perioada 2006 - 2009*, București, 2006
- OCDE, *The report on regulatory reform*, OCDE, Paris, 1997
- Olsen, Pelkmans, J., *Towards a single market in utilities*, CEPS, Working Paper Report nr.14, CEPS, Bruxelles, 1996
- Oprescu, Gh., Papatulica, M., Vasile, D., *Impactul liberalizării piețelor de utilități publice. Concluzii pentru România privind preluarea acquisului comunitar*, Institutul European din România, București, 2000
- Pelkmans, J. (2003). *Integrare europeană. Metode și Analiză Economică*, Editura Institutului European din România, București
- Peltzman, S., „Towards a more general theory of regulation”, *Journal of Law and Economics*, vol.19, 1976
- Scherer, F., Ross, D. (1990). *Industrial market structure and economic performance*, ediția a treia, Houghton Mifflin, Boston
- Stiglitz, J., Walsh, C. (2005). *Economie*, Editura Economică, București
- Weimer, D., Vining, A. (2004). *Analiza politicilor publice. Concepte și practică*, Ediția a treia, Editura Arc Press, Chișinău